

Dorota Choińska

“Nie wiedząc, dlaczego i jak długo ma trwać ta ciężka sytuacja”: Polscy wychodźcy i reżim uchodźczy w Hiszpanii w czasie II wojny światowej

II wojna światowa w samej Europie zmusiła ponad czterdzieści milionów ludzi do opuszczenia swojego stałego miejsca zamieszkania. Najbardziej pożądanym celem tych, którzy starali się uciec z okupowanych przez nazistów części kontynentu, stały się nieliczne neutralne europejskie państwa. Wśród nich Hiszpania, z której można było wyemigrować do odległych, bezpiecznych miejsc, takich jak Ameryka Południowa czy Stany Zjednoczone, urosła do rangi jednego z głównych krajów tranzytowych. Początkowo hiszpański reżim, na czele którego stał gen. Francisco Franco, nie utrudniał podróży poprzez terytorium swojego kraju. Sytuacja ta uległa jednak zmianie po francuskiej klęsce przeciw Niemcom w czerwcu 1940 roku, gdy potencjalne kraje docelowe jeszcze bardziej ograniczyły możliwości imigracji do nich z Europy. Ci, którzy nie byli w stanie zdobyć odpowiednich wiz i dokumentów, utknęli wówczas we Francji, a wielu z tych, którym udało się przedostać do Hiszpanii przez „zieloną granicę”, zostało aresztowanych przez lokalne władze pod zarzutem nielegalnej imigracji.

Przedmiotem mojego badania są polscy uchodźcy, zarówno etniczni Polacy, jak i polscy Żydzi, zatrzymani i uwięzieni w Hiszpanii podczas II wojny światowej. Praca koncentruje się na okresie obejmującym lata od 1940 roku, kiedy doszło w tym kraju do aresztowań pierwszych polskich wychodźców, do zakończenia wojny w maju 1945 roku. Projekt ten opiera się na szeroko zakrojonych badaniach dwóch rodzajów dokumentów historycznych. Są to, po pierwsze, dokumenty hiszpańskich i polskich instytucji państwowych oraz międzynarodowych organizacji pomocowych, a także różnorodne dokumenty i osobiste świadectwa uchodźców, na przykład listy, wspomnienia czy zarejestrowane wywiady. Źródła te, zgromadzone w 11 archiwach w pięciu różnych krajach, pozwolą ustalić szereg faktów dotyczących pochodzących z Polski, zatrzymanych w Hiszpanii ludzi. Moim celem jest ustalić ich liczbę, dowiedzieć się, kim byli, jaka była ich religia czy zawód, a także jaki wpływ miało to na ich pobyt w Hiszpanii. Opiszę wysiłki różnych międzynarodowych organizacji humanitarnych i polskiego rządu na rzecz polskich wychodźców, a także stanowisko innych krajów zaangażowanych w uchodźczy kryzys na Półwyspie Iberyjskim, np. Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i III Rzeszy. Aby przeciwstawić się szeroko rozpowszechnionemu wizerunkowi uchodźców jako bezmiennej masy biernych, bezbronnych ofiar, zamierzam podkreślić też ich własną perspektywę: to, jak postrzegali i interpretowali swoją sytuację, emocje, które w nich wyzwalała oraz ich indywidualne starania na rzecz poprawy swego losu.

Spodziewanymi efektami tego projektu są rozprawa doktorska oraz szereg artykułów naukowych. Rzucają one światło na ten epizod stanowiący istotną część nie tylko polskiej, ale także europejskiej historii masowych dwudziestowiecznych migracji. Opiswane zdarzenia są również jednym z elementów procesu, który doprowadził do powstania współczesnych instytucji zajmujących się milionami uchodźców na całym świecie. Doświadczenia polskich uchodźców w Hiszpanii ukazują uniwersalne wyzwania, przed którymi stają uciekający przed wojną ludzie niezależnie od czasu i miejsca, a także pozwalają przyjrzeć się z perspektywy historycznej zjawisku, które dotyka wciąż miliony ludzi na całym świecie.